

МІСЦЕ АРГУМЕНТАЦІЇ У СИСТЕМІ МЕТОДОЛОГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

THE PLACE OF ARGUMENTATION IN THE SYSTEM OF METHODOLOGY OF ECONOMIC SCIENCE

У статті розглянуто характеристики методу аргументації, який виступає одним з базових методів науки починаючи із стародавніх часів та наразі перетворився на елемент міждисциплінарних досліджень, що дозволяє розглядати його як невід'ємну складову сучасної методології економічної науки. Визначено, що аргументація є цілеспрямованою діяльністю на посилення або послаблення переконання, що припускає ведення діалогу між учасниками для досягнення поставленої мети. Зазначено, що тривалий період розвитку аргументації як наукового методу дозволив сформувати значну кількість підходів до видів, способів, моделей та правил реалізації аргументації, що відображають його складність та комплексність. Визначено, що сучасний етап розвитку аргументації характеризується поєднанням прийомів формальної та неформальної логіки як результат історичного процесу еволюції філософської та економічної думки.

Ключові слова: аргументація, структурні елементи, модель аргументації, емпіричний підхід, теоретичний підхід, формальна логіка, неформальна логіка.

The article provides an in-depth analysis of argumentation, which has been a foundational method in scientific discourse since ancient times and has evolved into a key component of interdisciplinary research. This evolution has positioned argumentation as an integral aspect of modern methodology of economic science. It was established that argumentation is a purposeful activity aimed at either reinforcing or undermining the convictions of others, involving a dialogue between participants to achieve specific objectives. The extensive development of argumentation as a scientific method has given rise to various approaches, types, methods, models, and implementation rules, thus emphasizing its complexity. Depending on the method of obtaining information, argumentation is commonly categorized into empirical and theoretical types. Logical (or rational) and pragmatic (or rhetorical, emotional) argumentation are distinguished by their implementation methods. Furthermore, argumentation can be differentiated based on its construction method, including causal, direct, and indirect argumentation. Additionally, argumentation can be classified by structure into simple (single) and complex (involving several arguments). The fundamental principles for constructing the structural components of argumentation include thesis rules, argument rules, and demonstration rules. Deviation from these rules leads to the use of the opposing method of argumentation – refutation. The contemporary stage of argumentation development integrates formal and informal logic techniques resulting from the historical evolution of philosophical and economic thought. In the modern theory of argumentation, formal logic provides a precise set of rules regarding the structural elements of argumentation, which are essential for its validation. Informal logic views argumentation as a form of dialogue involving natural language and practical examples. The success of the argumentation is evaluated using "good-bad" concepts, with credibility, acceptability, and probability being key factors. **Keywords:** argumentation, structural elements, argumentation model, empirical approach, theoretical approach, formal logic, informal logic.

УДК 330.1

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct81-2>

Грицина Л.А.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин,
Хмельницький національний
університет

Харун О.А.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин,
Хмельницький національний
університет

Hrytsyna Lesia

Khmelnitskyi National University

Kharun Olena

Khmelnitskyi National University

Постановка проблеми. Методологія економічної науки є результатом еволюції філософської та економічної думки як відповідь на вимоги та потреби суспільства, що є характерними для кожного історичного моменту. Зважаючи на складність економічних відносин, що сформувались за часів інтернаціоналізації та глобалізації економіки, сучасна методологія економічної науки об'єднує у собі широкий спектр принципів, підходів, методів та прийомів, які дозволяють отримати не лише теоретичні пояснення, а й практичні рекомендації щодо вирішення існуючих проблем. Одним з базових методів науки починаючи із стародавніх часів виступає метод аргументації, який наразі перетворився на елемент міждисциплінарних досліджень, що дозволяє розглядати його як невід'ємну складову сучасної методології економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на тривалу історію розвитку методу аргументації, коріння формування даного методу можна знайти у роботах Аристотеля, М.Т. Цицерона, Ф. Бекона, Г. Ляйбніца, І. Канта

тощо. Авторами сучасної теорії аргументації вважаються Х. Перельман, С. Тулмін, Ф. ван Еємерен, Р. Гроотендорст, Д. Волтон, Ч. Гемблін, М. Гільберт та ін. Серед сучасних вітчизняних науковців проблематикою аргументаційного підходу, його еволюції, місця формальної та неформальної логіки у процесі реалізації займалися І.В. Горохова [1], О.Л. Чорнобай [2, 5], М.П. Янісів, М.М. Іщук [4], І.С. Матвієнко [6], О.М. Юркевич [7], Г.В. Ущуповська [8] та інші.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є вивчення методу аргументації через призму еволюції його суті, видів, способів, моделей та правил реалізації аргументації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово «аргументація» походить від латинських слів *argumentum*, що означає «пояснення», «основа доведення», «доказ». Найбільш ранні згадування про аргументацію датуються періодом існування Стародавньої Індії та Греція, де процес аргументації розглядався як мистецтво переконання під час публічних виступів. В стародавні

часи можна виділити два основних підходи до аргументації. Перший пов'язаний із формуванням діалектики як мистецтва переконання, другий – із софістикою як способом досягнення практичної користі. Логічний підхід до аргументації став характерною рисою періоду середньовіччя. Розвиток природничих наук у наступних століттях посилює значення емпіричних даних при аргументації. Сучасний етап розвитку аргументації характеризується поєднанням прийомів формальної та неформальної логіки при доведенні [1]. Загальна характеристика процесу розвитку аргументації представлено на рис 1.

На сучасному етапі аргументація розглядається як міждисциплінарне явище, що поєднує елементи різних історичних підходів. Як зазначає Горохова І. В. основними рисами сучасного бачення аргументації на думку Франса ван Еємерена і Роба Гроотендорста є те, що аргументація розглядається як форма вимовлених або написаних тверджень, що досліджує взаємозв'язок цих тверджень, а не ті думки, ідеї, мотиви, які стоять за ними; аргументація є цілеспрямованою діяльністю, завдання якої посилити або послабити переконання інших; аргументація – це соціальна діяльність, оскільки вона спрямована на іншу людину або інших людей, припускає діалог і активну реакцію іншої сторони на доводи, що приводяться [1].

На думку Чернобай О. Л. [2] ми можемо розглядати аргументації з декільком точок зору:

1) з логіко-епістемологічної точки зору як опис способів обґрунтування і раціоналізування описових і оцінювальних тверджень, аналіз залежності аргументації від тієї проблемної ситуації, у загальних межах якої вона здійснюється, та виявлення особливостей аргументації, пов'язаних з застосуванням їх у різних галузях мислення;

2) як елемент людської діяльності, що має соціальний характер, припускає дослідження аудиторій, в яких розгортається аргументація. Вивчення соціального виміру аргументації припускає також аналіз залежності манери аргументації від конкретного суспільства або співтовариства, у межах якого вона здійснюється;

3) як історичний процес, що передбачає врахування під час аналітичного розгляду предмета дослідження аспектів, пов'язаних, з конкретним історичним часом, протягом якого використовувалась аргументація і який залишає на ній свій слід; дослідження стилю мислення історичної епохи і

тих особливостей її культури, які накладають свій незгладимий відбиток на всяку аргументацію, що стосується цієї епохи [2].

Поширеним є поділ аргументації на емпіричну та теоретичну. Емпірична аргументація звертається безпосередньо до дійсності і використовує такі поширені методи як експеримент, чи спостереження. Невід'ємною складовою емпіричної аргументації є посилення на досвід, на емпіричні дані. Теоретична аргументація передбачає використання вже відомих положень для доведення своєї думки, при цьому застосовуються різноманітні теоретичні методи дедукції, індукції, аналізу та синтезу тощо [2].

Подібний підхід до вивчення аргументації підкреслює багатогранність даного процесу та дозволяє врахувати зміни у розвитку наукового співтовариства спричинені об'єктивними історичними процесами та суб'єктивними змінами соціального характеру.

Тривалий період розвитку аргументації як наукового методу дозволив сформувати значну кількість підходів до видів, способів, моделей та правил реалізації аргументації.

Так, у теорії аргументації прийнято розмежовувати логічну (або раціональну) та прагматичну (або риторичну, емоційну) аргументацію. Перша апелює до раціонального мислення та логічних зв'язків між явищами, друга базується на суб'єктивній точці зору учасників [3].

За способом побудови аргументації прийнято виділяти – причинову, пряму й непряму аргументацію. Причинова аргументація – це обґрунтування тези шляхом наведення причинно-наслідкового зв'язку між аргументами і тезою. Прямая аргументація – це вид аргументації, під час якої наводять аргументи, що безпосередньо обґрунтовують тезу [4].

Непряма аргументація – це вид аргументації, під час якої істинність тези встановлюється за допомогою використання суперечних до тези висловлень. Непрямі доведення поділяються на: доведення від супротивного, або апагогічне доведення, і розділове доведення. Доведення від супротивного, або апагогічне доведення, – це таке непряме доведення, у якому істинність тези виводять, встановлюючи хибність висловлення, що суперечить (антитези). Розділове доведення – це непряме доведення, у якому істинність тези встановлюють за формою заперечно-стверджувального

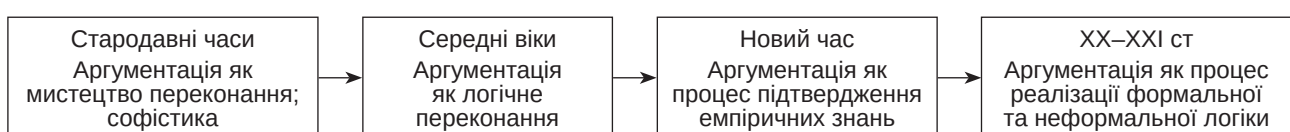

Рис. 1. Еволюція процесу аргументації

Джерело: сформовано авторами

модусу, розглядаючи тезу як одну з альтернатив, які у сукупності вичерпують усі можливі альтернативи (припущення) стосовно деякого стану справ. Потім встановлюється хибність альтернатив, які не є тезою. Відтак тільки теза залишається істинною [5].

За структурою аргументація поділяється на просту (одичну), що базується на одному аргументі, та складну, що базується на декількох аргументах. За структурою складну аргументацію поділяють на: підрядну, сурядну та множинну. Підрядна аргументація – це складна аргументація, в якій наступний аргумент підтримує попередній, її ще називають послідовним міркуванням. Сурядна аргументація або конвергентне міркування – це складна аргументація, в якій аргументи взаємозалежні й тільки разом ефективно захищають точку зору. У літературі таку аргументацію ще називають зв'язаним міркуванням. Множинна аргументація – це складна аргументація, в якій аргументи не залежать один від одного та є рівносильними для захисту своєї думки [2].

Прийнято виділяти правила, яким повинні відповідати структурні елементи аргументації, до них відносять: правила тези, правила аргументів та правила демонстрації. Правила щодо тези вимагають щоб тези були визначеними (чіткими та ясними), а також тотожними (незмінними). Правила щодо аргументів стосуються встановлення їх попереднього значення істинності (до включення цього судження до структури аргументації). Правила щодо демонстрації (обґрунтування) перш за все містять вимоги щодо наявності логічного зв'язку слідування між аргументами та тезою [7].

Порушення цих правил дозволяє використовувати протилежний до доведення метод аргументації – спростування. Спростування – це міркування, під час якого встановлюється хибність тези або неспроможність доведення деякого положення загалом. Спростування може спрямовуватися проти тези, проти аргументів або проти демонстрації, відповідно виділяють: спростування тези, спростування аргументів, спростування демонстрації [5].

Найвідоміша модель аргументації, що була розроблена С. Тулміним включає такі елементи, як: дані, істинність яких не викликає сумніву; теза, у істинності якої потрібно переконати співрозмовника; підстава, тобто твердження, що веде від даних до тези; підтвердження, на базі якого діє підстава; обмежувач, що описує область дії аргументації; модальний визначальник, який характеризує ступінь впевненості автора у істинності тези [9].

Як зазначалось вище особливістю сучасного етапу розвитку аргументації є застосування формальної і неформальної логіки при доведенні

певних тверджень та ідей. При застосування першого підходу аргументація розглядається як вивідна структура, що базується на чітких критеріях, стандартах та процедурах, із використанням формальних методів, що дозволяють оцінити аргументацію з точки зору її правильності чи неправильності [6].

З точки зору формальної логіки у сучасній теорії аргументації існує чіткий перелік правил щодо структурних елементів аргументації без яких доведення останньої є неможливим – це правила тези, що стверджує що теза повинна бути визначеною (чіткою та ясною), а також тотожною собі (незмінною); правила аргументів, що вимагає встановлення їх попередньої істинності та доведеності до включення їх у структуру аргументації; правила демонстрації, тобто обґрунтування та дотримання зв'язку між різними елементами у процесі аргументації [7].

З позиції неформальної логіки аргументація розглядається як певний вид діалогу, що передбачає використання природної мови та практичних прикладів. Оцінка успішності аргументації здійснюється у системі понять «хороша-погана», а успіх аргументації визначається через такі поняття, як достовірності (credibility), прийнятності (acceptability) та ймовірності (probability) аргументації [6; 8].

Науковці пропонують декілька підходів до реалізації процесу аргументації на основі неформальної логіки. Значного поширення набув підхід, що отримав назву «карта мислення», який вимагає від дослідника надати відповіді на дві групи запитань. Перша група запитань – це аналіз твердження, друга – оцінювання наведених аргументів. Іншим поширеним методом є метод «задавання питань», який розділяє усі питання на певні підгрупи, які можуть стосуватися місця, джерела інформації, опонента і т. п. Поєднання отриманої інформації дозволяє сформувати чітке уявлення про проблему дослідження та зроблені висновки. На відміну від попередніх методів «метод діаграм», що дозволяє виокремити загальну структуру аргументації. Він передбачає використання чотирьох типів запитань залежно від поведінки опонента. Перший підхід – дивергентний, вимагає відповіді на питання чому саме цей аргумент слід прийняти, другий – конвергентний, передбачає запит іншого аргументу на підтвердження твердження, третій – послідовний, передбачає надання додаткового аргументу на підтримку першого варіанту, і четвертий – пов'язаний, вимагає пояснення зв'язку складовими аргументації [8; 9].

Висновки. Отже проведений аналіз показав, що тривалий період еволюції методу аргументації дозволив сформувати унікальний синтез прийомів та підходів до обґрунтування та захисту нових ідей та тверджень, який поєднує елементи

формальної та неформальної логіки, що дозволяє апелювати як до фактів, так і до практичних прикладів. Багаторівневість процесу аргументації забезпечує отримання систематизованих, доведених результатів, що можуть бути використані як основа подальших дослідженням. Високий рівень вимог до достовірності результатів перетворює метод аргументації на один з ключових у системі методології сучасної економічної науки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горохова І.В. Історія осмислення проблематики аргументації. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 95. С. 273–278.
2. Чорнобай О.Л. Теорія аргументації: основні філософсько-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 362–372.
3. Торговець Ю.І. Метафора як засіб емоційної аргументації у текстах сучасного американського соціально-політичного есе. *Studia philologica*. 2014. Вип. 3. С. 54–58.
4. Янісів М. П., Іщук М. М. Аргументація як основа формування дискусійної компетенції. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2017. Вип. 12. С. 283–288.
5. Чорнобай О. Доведення (доказ) і спростування як види аргументації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 855. – С. 264–273.
6. Матвієнко І.С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна. *Філософські обрії*. 2020. Вип. 43. С. 63–70.
7. Юркевич О. М. Раціональність аргументації: логічні правила та значення. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: *Філософія, філософія права, соціологія, політологія*. Том 1. № 48 (2021). С. 70–81.
8. Ущачовська Г.В. Проблема неформальної оцінки аргументації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. *Філософія. Політологія*. 2013. Вип. 4. С. 64–67.
9. Доронкіна Н. Прагматичний напрямок аргументації у жанрі науково-технічної статті. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Сер. : *Філологічні науки*. 2015. Вип. 138. С. 518–521.

REFERENCES:

1. Horokhova I. V. (2015) Istoriia osmyslennia problematyky arhumentatsii [The history of understanding the problems of argumentation]. *Hileia: naukovi visnyk*, vol. 95, pp. 273–278.
2. Chornobai O.L. (2016) Teoriia arhumentatsii: osnovni filosofsko-pravovi aspekty [Theory of argumentation: main philosophical and legal aspects]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*. Serii: *Yurydychni nauky*, no. 837, pp. 362–372.
3. Torhovets Yu. I. (2014) Metafora yak zasib yemotsiinoi arhumentatsii u tekstakh suchasnoho amerykanskooho sotsialno-politychnoho ese [Metaphor as a way of emotional argumentation in the texts of modern American socio-political essays]. *Studia philologica*, vol. 3, pp. 54–58.
4. Yanisiv M. P., Ishchuk M. M. (2017) Arhumentatsiia yak osnova formuvannia dyskusiinoi kompetentsii [Argumentation as a basis for the formation of debating competence]. *Aktualni problemy filologii ta perekladoznavstva*, vol. 12, pp. 283–288.
5. Chornobai O. (2016) Dovedennia (dokaz) i sprostuvannia yak vydy arhumentatsii [Proof and refutation as types of argumentation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*. Serii : *Yurydychni nauky*, no. 855, pp. 264–273.
6. Matviienko I.S. (2020) Teoriia arhumentatsii: formalna contra neformalna [Theory of argumentation: formal versus informal]. *Filosofski obrii*, vol. 43, pp. 63–70.
7. Yurkevych O.M. (2021) Ratsionalnist arhumentatsii: lohichni pravyla ta znachennia [Rationality of argumentation: logical rules and meanings]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho*. Serii: *Filosofia, filozofia prava, sotsiologhiia, politologhiia*, vol. 1, no. 48, pp. 70–81.
8. Ushchapovska H.V. (2013) Problema neformalnoi otsinky arhumentatsii [The problem of informal assessment of argumentation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. *Filosofiiia. Politologhiia*, vol. 4, pp. 64–67.
9. Doronkina N. (2015) Prahmatychnyi napriamok arhumentatsii u zhanri naukovo-tekhnichnoi statti [Pragmatic way of argumentation in the genre of a scientific and technical article. Scientific Notes]. *Naukovi zapysky [Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]*. Ser. : *Filolohichni nauky*, vol. 138, pp. 518–521.